

дослідження і перспективи – 2008. – С. 264 – 273. 7. Слухай А. С. Образ Світового Древа у давньоанглійській епічній поезії: семантика та еволюція // Мовні і концептуальні картини світу – 2009. – Вип. 26(3). – С. 163 – 169. 8. Слухай А. С. Еволюція етнокультурних кодів цвета в англійському мовному матеріалі поезми "Беовульф" і романа "Властелин Колец" Дж. Р. Р. Толкієна / А. С. Слухай // Горизонти психолінгвістики. – Тверь, 2009. – С. 256 – 261. 9. Тацит. Германия / Публій Корнелій Тацит; [пер. с лат. В. И. Модестова] // Древние германцы (сборник документов). – М.: Соцэкгиз, 1937. – С. 55 – 83. 10. Топоров В. Н. Миф. Ритуал. Символ. Образ. Исследования в области мифопоэтического / В. Н. Топоров. – М.: "Прогресс", 1995. – 624 с. 11. Alexander J. J. G. Some aesthetic principles in the use of colour in Anglo-Saxon art / J. J. G. Alexander // Anglo-Saxon England. – 1975. – Vol. 4. – P. 145 – 154. 12. Biggam C. P. The ambiguity of brightness (with special reference to Old English) and a new model for color description in semantics / Carole P. Biggam // Anthropology of color: interdisciplinary multilevel modelling. – 2007. – P. 171 – 187. 13. Elliott R. V. W. Byrthnoth and Hildebrand: a study in heroic technique / R. V. W. Elliott // Comparative Literature. – 1962 – Vol. 14, No. 1 – P. 53 – 70. – (Studies in Old English Literature in Honor of

Arthur G. Brodeur). 14. Frazer, J. G. The Golden Bough / J. G. Frazer. – London: Macmillan & Co Ltd., 1963. – 969 p. 15. Kaske R. E. Sapientia et Fortitudo as the controlling theme of Beowulf // R. E. Kaske // An Anthology of Beowulf Criticism [ed. Lewis E. Nicholson]. – 1976. – P. 269 – 311. 16. MacLaury R. E. From brightness to hue: an explanatory model of color-category evolution / R. E. MacLaury // Current Anthropology. – 1992. – Vol. 33, No. 2. – P. 137 – 186. 17. Magennis H. The images of community in Old English poetry / Hugh Magennis. – Cambridge: Cambridge University Press, 1996. – P. 1-20. 18. Mead, W. E. Color in Old English poetry / William E. Mead // PMLA. – 1899. – Vol. 14, No. 2. – P. 169 – 206. 19. Old English Dictionary [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://home.comcast.net/~modean52/oeme_dictionaries.htm. 20. Online Etymology Dictionary [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.etymonline.com/>. 21. Schücking L. L. The ideal of kingship in Beowulf / Levin L. Schücking // An Anthology of Beowulf Criticism [ed. Lewis E. Nicholson]. – Notre Dame: University of Notre Dame Press, 1976. – P. 35 – 51.

Надійшла до редколегії 27.09.11

О. Лемішка, асп.

СИНТЕЗ ТИПІВ ДИСКУРСУ У ВИСВІТЛЕННЯ ПАНДЕМІЇ ГРИПУ 2009 В УКРАЇНІ АНГОЛОМОВНИМИ ЗМІ

В статті розглянуто лінгвістичні засоби формування суспільної думки, що використовуються англомовними медіа у висвітленні пандемії грипу в Україні 2009 року. Аналіз базується на теорії соціального відтворення реальності.

Ключові слова: дискурс, комунікація в сфері охорони здоров'я, теорія соціального відтворення реальності, маніпулятивні стратегії та тактики, мас-медіа.

В статье рассмотрены лингвистические средства формирования общественного мнения, использованные англоязычными медиа при освещении пандемии гриппа в Украине 2009 года. Анализ основывается на теории социального отображения реальности.

Ключевые слова: дискурс, коммуникация в сфере здравоохранения, теория социального отображения реальности, манипулятивные стратегии и тактики, масс-медиа.

In this article we examine the linguistic tools of social opinion shaping used by English speaking media when covering the flu pandemic in Ukraine in 2009. The approach is based on the social construction theory.

Key words: discourse, health communication, social construction theory, manipulation strategies and tactics, mass media.

Поява засобів масової інформації докорінно змінила сучасне суспільство: технології суттєво підвищили рівень інформованості, обізнаності середньостатистичної людини. Це зробило більш публічними діяльність таких інституцій: судів, освітніх закладів, адміністративних органів. Медичні заклади не стали винятком. Комерціалізація медицини, яка іде поруч з державним контролем, примушує медичні заклади та державні органи вести комунікацію зі суспільством. Таким чином, однією з проєкцій медичного дискурсу є обговорення проблем медицини та охорони здоров'я у ЗМІ. Іншими словами, медичний дискурс, який як правило асоціювався зі спілкуванням лікарів та пацієнтів, зараз знаходить відображення і в засобах масової інформації.

Вражаючи обсяг аудиторії сучасних ЗМІ робить їх потужним інструментом впливу. Ідеї, що транслиються ТВ, радіо, передаються інтернетом, друкованими виданнями тощо, здатні докорінно змінити ставлення аудиторії до окремих осіб чи явищ. За допомогою низки прийомів владні сили через ЗМІ ефективно впроваджують в суспільство необхідні ідеології, цінності та уподобання. Вплив при цьому залежить від майстерного використання прийомів, тактик та стратегій. Оскільки сфера охорони здоров'я цікавить усіх без винятку, а також є комерціалізованою, то ЗМІ можуть використовуватися для формування суспільної думки за допомогою маніпулятивних прийомів.

Метою статті є дослідити висвітлення пандемії грипу в Україні англомовними ЗМІ та означити основні лінгвістичні засоби формування ними думки суспільства.

В основі прийомів формування повідомлення лежить *теорія соціального відтворення*. Соціологи Пітер Бергер та Томас Лакмен [5] визначили соціальне відтворення реальності як діалектику між соціальною реальністю та індивідуальним буттям – іншими словами, як символічний зв'язок між загальноприйнятим знанням та особистим розумінням. Посередником соціального від-

творення є *мовне вираження* людей та спільнот, окреслене та записане як історія. Філософські корені символічного зображення реальності чітко прослідковуються як в давніх, так і в сучасних комунікативних теоріях. Мету спілкування неоднозначно трактували ще за часів Платона, а отже існують два протилежні погляди: 1) спілкування віддзеркалює матеріальний світ та його істини; 2) мовлення *створює* світ та значення його складових [4, с. 185].

Такий поділ був актуальним до другої половини XIX століття. У 1967 році риторик Роберт Л. Скот висловив думку, що істина (truth) не є сталою, що це "сукупність загально прийнятих соціальних норм, досвіду чи віри (matters of faith), що служить орієнтиром у різних ситуаціях", котрі в свою чергу є "результатом процесу взаємодії у певний момент часу" [12]. Іншими словами істина є продуктом комунікації, а знання, навіть наше розуміння фізичних предметів, формується мовою та міжпредметним консенсусом [6]. Проте антитезою до даної позиції є група вчених на чолі з К. Рейлзбек [14], котра запропонувала розглядати матеріальну реальність, що існує окремо від мовлення, але що не має значення без символічного трактування.

У своєму огляді комунікативних теорій професор Роберт Крег [8] знову повертається до діалектики набування та передачі знання про дійсність (reality) і розрізняє два підходи до визначення комунікації: 1) трансмісійний (transmission) – комунікація як передача інформації у формі повідомлень від однієї свідомості до іншої та 2) конститутивний підхід (constitutive), згідно з яким комунікація постає як процес, що продукує та репродукує спільне значення (shared meaning) [14, с. 125], таким чином уможливаючи використання теорії соціального відтворення як "метамоделі", що пояснює механізм процесу комунікації [7].

До сьогоднішнього дня теорія соціального відтворення застосовувалась лише у дослідженнях перебігу

та лікування окремих захворювань [10; 13]. У нашому дослідженні ми вийшли за рамки попередніх праць і прослідкували як теорія соціального відтворення використовується маніпуляторами для формування суспільної думки, що зумовлює **актуальність** та **новизну** нашого дослідження. (Слід зазначити, що сама теорія лише уможливує факт маніпуляції, вона як передумова її успішності, закладає у особливостях сприйняття інформації людським розумом).

Дослідивши 13 англomовних статей (7 466 слів), ми виокремили низку тактик та стратегій, що використовувалися у висвітленні пандемії 2009 року.

Першою та однією з найефективніших у нашому списку є стратегія стереотипізації та міфотворення. Головними темами стали "Super strong flu is of the unknown origin", "Ukraine is a post-Soviet country unable to cope with the problem" та "Pandemics is a political weapon".

На сторінках dailymail.co.uk, наприклад, "*superflu that has killed 189 people*" постає як невідома смертельна загроза світові. Автор застосовує тактику використання чисел: "*A total of 189 people have died and more than one million have been infected in the country*" [22]. Прикметники *deadly*, *the mystery (virus)*, *super (flu)* позбавлені інституційності та апелюють одразу до підсвідомості адресата. Архетип невідомого та смерті є сильним активатором негативного ряду асоціацій.

Порівняння ситуації на Україні з перебігом подій у Іспанії у повоєнні роки виводить проблему на рівень всесвітнього масштабу: "*Some doctors have likened the symptoms to those seen in many of the victims of the Spanish flu which caused millions of deaths world-wide after the World War One*" [22]. Війна – символ смерті мільйонів, тож таке порівняння недоречне. Проте принцип збереження ресурсів читача свідчить про те, що на встановлення логічних зв'язків мозок витрачає доли секунди і картинка залишається в уяві без належного осмислення.

Міф про нездатність України боротись зі захворюванням будувався за допомогою тактики подрібнення цілісної картини та замовчування фактів: "*...the government had stockpiled Tamiflu (...) the drug was available only at the region's single infectious disease station – and only with proof that a patient had H1N1. Obtaining proof was a three-to-four-day process that required that samples be sent to Kiev*" [19] та тактики навішування ярликів (стратегія ухиляння від істини): "*the desperate poverty of Ukraine's health care...*"; "*... though health care is officially free, patients typically pay a stream of cash bribes for services...*"; "*some of their breathing equipment dates from Soviet times. ... Nurses and doctors were falling ill at an alarming rate, in part because of shortages of gloves and disinfectant*" [19].

Згадки про незадовільний рівень медицини підсилювались прикметником "радянський": "*the former Soviet Union appear particularly vulnerable to the deadly virus*"; "*Ukraine has one of the weakest health-care systems in Europe, being a Soviet relic that has barely changed despite 18 years of independence*"; "*Semyon Gluzman, a psychiatrist and Soviet-era dissident in Kiev, said...*" [20]; "*The western Lvov and Ivano-Frankovsk regions of the ex-Soviet nation...*" [21]; "*...the fragile health care systems of countries of the former Soviet Union*" [19].

Радянський Союз виступає свого роду сильним архетипом. З одного боку, контекстуальним синонімом прикметника радянський виступає слово застарілий, адже Союз розпався уже давно, все що від нього залишилось – старе та зношене. З іншого, на Заході радянське асоціюється з незрозумілим та страшним. Таким чином весь негатив, пов'язаний зі цими словами, переноситься на означуване ними поняття.

Наступною широко використовуваною при висвітленні пандемії 2009 року є стратегія імунізації, в межах якої найбільш частотною є тактика посилення на авторитети. Коли факти звучать зі вуст відомих людей чи авторитетних джерел рівень довіри читача значно зростає. Дуже часто така тактика застосовується разом із тактикою вживання чисел. Число сприймається як факт і не піддається сумнівам: "*...an unknown virus ... infected another 37 thousand and killed 12 more people*"; "*According to the operative data of the Ministry of Health ... more than 191 thousand patients... . Of these, 83 thousand are children. Total number deaths recorded – 60, 123 people are dying*"; [20] "*He (Yushchenko) told journalists that 11 people had died of H1N1 ... contradicting a Health Ministry report of only one death*" [15]; "*...the spokesman said: 'We do not have a time scale for the results of the tests, although some preliminary results have been obtained ...'*" [19].

У першому реченні автор наводить статистику, але не вказує на те, яка територія (розмір, географічні кордони) бралась до уваги. Більше того, майже у всіх прикладах цифри різняться, але посилення на авторитетні джерела засвідчує достовірність, що і є сильним маніпулятивним прийомом.

У деяких джерелах поряд з апеляцією до авторитетів використовується стратегія викривлення інформації: "*President Yushchenko said: 'People are dying (тактика спрощених понять, люди помирають постійно), (... three causes of serious viral infections came together simultaneously in Ukraine: two seasonal flus and the Californian flu*" [19] (тактика фабрикації фактів, дані не підтверджені жодним офіційним джерелом).

Таким чином, з одного боку, містичність вірусу, а з другого жахливі факти смерті, що лунають з вуст лідерів країни, дозволяють досягти відмінного результату – переконати без достатньої кількості доказів. Разом у поєднанні з невербальними засобами комунікації (фото хворих у лікарнях) у адресата чітко формується картина пандемії найжахливішого грипу наших часів.

Слід зазначити, що авторитетом може виступати не лише конкретна особа чи установа. Так, "неофіційні джерела" в опозиції з офіційними постають як більш достовірні, адже всім відомо, що останні вдаються до цензури (тактика спрощених понять): "*According to unofficial information, the death rate in Ukraine from the alleged pneumonic plague is higher than officially announced*". Просто посилення на медичного працівника чи мирних жителів теж імунізує висловлювання: "*... said one of the doctors of private clinics in Odessa*", "*The figures are understated by tens of times, citizens inform*" [20].

Наступною часто використовуваною стратегією маніпулятивного впливу у висвітленні пандемії 2009 виявилась стратегія модифікації ілюквативної сили висловлювань.

Повідомлення на сайті Світової організації здоров'я (WHO) про те, що дослідження захворювань грипом в Україні повинні ще відбутись, останнє у серії новин про пандемію грипу: "*... Team members will now begin field investigations... ; Work will initially begin in Lviv region ...; The laboratory will conduct confirmatory tests and further characterize the virus*" [25]; "*Confirmatory tests will be performed at one of the WHO Collaborating Centres for Influenza*" [24].

Використання модального дієслова *will* для позначення майбутньої дії у даному прикладі означає спонтанність рішення та не вказує на конкретний час, оскільки воно позбавлене категоричності. Таким чином Світова організація здоров'я не несе відповідальності за невиконання плану. В останньому реченні пасив допомагає уникнути називання виконавця.

Стаття не дає жодних чітких позицій щодо вже зібраних даних: "*Laboratory testing in Ukraine has confirmed it can be assumed that most cases of influenza in Ukraine are caused by the H1N1 virus; ... acute respiratory illness/influenza-like illness; Many questions remain to be answered*" [21].

Пасивна форма дієслова *assume* у поєднанні із модальним дієсловом *can* знімає відповідальність з автора повідомлення за достовірність висунутої гіпотези, а пасив "*to be answered*" не накладає зобов'язань подальшого дослідження заявлених питань самою СОЗ (Світова організація охорони здоров'я, WHO). Розмитість характеристики захворювання досягнута словоскладанням *illness/influenza-like*, "щось на зразок", тобто нечіткість заявлених фактів запобігає звинуваченню у їх недостовірності.

Таким чином статті, присвячені пандемії 2009 року на сайті СОЗ, не дають жодних достовірних даних про наявність захворювання в Україні. Проте, сайт є джерелом із високим ступенем довіри і лише згадка на ньому про хворобу, навіть позбавлена будь-яких фактичних даних, є доказом її наявності.

Частотність вживання лексики притаманної виключно охороні здоров'я та політичній сфері (див. табл.1) свідчить про те, що здоров'я виступає темою для маніпулювання (до таблиці не включено іменник *flu*, оскільки він є темою статей і тому зустрічається однаково часто для обох тематик – політичної та медичної).

Наведені вище кількісні дані свідчать про зсув головної теми медіа повідомлень із сфери охорони здоров'я на політичну: "*He (Yushchenko) told journalists that 11 people had died of H1N1 ... contradicting a Health Ministry report of only one death*" [1]. Замість того, щоб просто вказати на розбіжність даних про смертність, автор вживає дієслово *contradict*. В уяві читача на підсвідомому рівні залишається інформація про протистояння президента з Міністерством освіти, а не про кількість жертв. Це зміщує акценти з медичного на політичний аспект проблеми. У статтях згадуються імена актуальних на той час лідерів країни: "*President Viktor Yushchenko, a bitter rival of Tymoshenko's; ... Tymoshenko, herself a front-runner*" [1]. Слід зауважити, що прикметники лише розпалюють діалектику передвиборчої кампанії.

Таблиця 1

Іменник	Частотність (раз на 7 466 слів)	Іменник	Частотність (раз на 7 466 слів)
doctor	33	politic (root)	10
disease	20	Russia	10
medicine	4	Yushchenko	14
pandemic	19	Tymoshenko	15
treatment	2	President	20
infection	7	Prime Minister	9
pneumonia	14	government	15
illness	20	election	9
Всього	119	Всього	102

Матеріал дослідження, отже, засвідчує злиття трьох типів дискурсу: медичного, політичного та медійного. Що стосується основних комунікативних тактик та стратегій висвітлення пандемії 2009 року, то представники медіа вдавалися до: 1) стратегія стереотипізації та міфотворення: тактики використання чисел, подрібнення цілісної картини та замовчування фактів, навішування ярликів; 2) стратегія імізації: тактика посилання на авторитети; 3) стратегія викривлення інформації: тактика фабрикації фактів, спрощених понять, гіперболізації; 4) стратегія модифікації ілюквативної сили висловлювань.

1. Базылев В. Н. Языковые императивы "политической корректности" / В. Н. Базылев // Политическая лингвистика. – Екатеринбург, 2007. – № 3(23). – С. 8 – 10. 2. Дмитрук О.В. Манипулятивні стратегії в сучасній англомовній комунікації (на матеріалі текстів друкованих та Інтернет-видань 2000 – 2005): Автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови" – К., 2006 – 19 с. 3. Кара-Мурза С. Манипуляция сознанием / С. Кара-Мурза. – М.: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2002. – 833 с. 4. Михаленко Ю. П. Политический идеал Платона в контексте реальной истории Ю. Михаленко. – М.: ИФ, 2003. – 205 с. 5. Berger P. L. The social construction of reality: A treatise in the sociology of knowledge / P.L. Berger, T. Luckmann. – Garden Park, NY: Doubleday, 1966 – 358 p. 6. Brummett B. On to rhetorical relativism / B. Brummett // Quarterly Journal of Speech. – Routledge, 1982. – № 68. – P. 425 – 430. 7. Craig, R. T. Communication theory as a field. Communication Theory, 1999. – № 9, 119 – 161p. 8. Donnelly, W. Righting the medical record: Transforming chronicle into story / W. Donnelly // Journal of the American Medical Association, 1988. – № 260. – 823 – 825p. – [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://jama.ama-assn.org/> 9. McWhinney, I. The need for a transformed clinical method / I. McWhinney // In M. Stewart & D. Roter (Eds.), Communicating with medical patients. – Newbury Park, CA: Sage, 1989. – P. 25 – 40. 10. Morris, D. B. Illness and culture in the postmodern age / D.B. Morris – Berkeley: University of California Press, 1998 – 416 p. 11. Railsback C. C. Beyond rhetorical relativism: A structural-material model of truth and objective reality / C. C. Railsback // Quarterly Journal of Speech, 1983. – №69– P. 351 – 363. 12. Scott Robert Lee Jr. God is my Co-Pilot / Robert Lee Jr. Scott. – New York: Ballantine Books, 1987. – 315 p. 13. Sontag S. AIDS and its metaphors / S. Sontag. – New York: Farrar, Straus & Giroux, 1988 – 215 p. 14. Teresa L. Thompson Handbook of Health Communication / [Teresa L.

T., Alicia M. Dorsey, Katherine I. Miller, Roxanne Parrott]. – Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 2003. – 753 p. **ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ.** 15. Balmforth R. Ukraine shuts schools, halts campaigning over H1N1 [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://www.reuters.com/article/idUSTRE59T2YA20091030?sp=true>, 16. Barry E. The New York Times // Fragile Care Worsened Swine Flu in Ukraine, 11.13.2008 [Електронний ресурс]: – Режим доступу: http://www.nytimes.com/2009/11/14/world/europe/14flu.html?_r=3. 17. Philip P. Pan The Washington Post // In Ukraine, much panic and politicking over H1N1 virus, 11.21.2009. [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://www.washingtonpost.com/wpdyn/content/article/2009/11/20/AR2009112004023.html> 18. The Bird Flu Pandemic // Mutant H1N1 Swine Flu Or Pneumonic Plague? Number Of People In Ukraine With Mystery Illness Almost Doubles In Two Days To Nearly Half A Million! [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://thebirdflupandemic.com/archives/mutant-h1n1-swine-flu-or-pneumonic-plague-number-of-people-in-ukraine-with-mystery-illness-almost-doubles-in-two-days-to-nearly-half-a-million> 19. The Daily Mail // British scientists testing Ukrainian 'super flu' that has killed 189 people [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-1227984/British-scientists-testing-Ukrainian-super-flu-killed-189-people.html> 20. The Kavkaz Center / Yushchenko called on to help Ukraine: Unknown virus is killing people. [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://www.kavkazcenter.com/eng/content/2009/11/01/11153.shtml> 21. The Recombionics // Clusters of Hemorrhagic H1N1 Pneumonia in Ukraine, 11.04.2009. [Електронний ресурс]: – Режим доступу: http://www.recombinomics.com/News/11040901/Ukraine_Hemor_Clusters.html 22. Ria Novosti // Ukraine flu pandemic hits 1 mln people, leaves 174 dead [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://en.rian.ru/exsoviet/20091110/156780248.html> 23. Ria Novosti // Ukraine's PM says no need for state of emergency over flu [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://en.rian.ru/exsoviet/20091107/156747483.html> 24. World Health Organization // Pandemic (H1N1) 2009, Ukraine [Електронний ресурс]: – Режим доступу: http://www.who.int/csr/don/2009_11_01/en/index.html 25. World Health Organization // Pandemic (H1N1) 2009, Ukraine – update 1 [Електронний ресурс]: – Режим доступу: http://www.who.int/csr/don/2009_11_03/en/index.html 26. World Health Organization // Pandemic (H1N1) 2009, Ukraine – update 2 [Електронний ресурс]: – Режим доступу: http://www.who.int/csr/don/2009_11_16/en/index.html 27. World Health Organization // WHO staff review pandemic prevention steps in Ukraine [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://www.euro.who.int/en/what-we-do/health-topics/communicable-diseases/influenza/pandemic-h1n1-2009/whoeurope-news-and-updates/who-staff-review-pandemic-prevention-steps-in-ukraine>

Надійшла до редколегії 27.09.11